

РЕФЛЕКСИ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРЕФІКСА *ΑΡΟ**- У КЛАСИЧНИХ МОВАХREFLEXES OF THE INDO-EUROPEAN PREFIX *ΑΡΟ**- IN THE CLASSIC LANGUAGES

Романюк І.А.,

orcid.org/0000-0003-2820-2598

асистент кафедри класичної філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті здійснено спробу дослідити рефлексі індоєвропейського префікса *αρο**- у старогрецькій і латинській мовах, виявити структурні та семантичні особливості префіксів *απο-* / *ab-* у синхронії та діахронії. Більшість префіксів і прийменників мають спільне походження, внаслідок чого вони виконують у мові споріднені функції – виразників просторових відношень. Переважно префікси *απο-* / *ab-* зберегли значення корелятивних їм прийменників. Згодом вони розширили своє значення й почали впливати на семантику простого дієслова, уточнюючи чи змінюючи його. Коли значення префікса не підкріплювалось ні зв'язком з відповідним прийменником, ані конкретністю його локального характеру, воно затемнювалось або повністю втрачалось. Дослідження засвідчило, що від раннього до пізнішого періоду розвитку мови значення префіксів *απο-* / *ab-* змінювалось. У ранній період давньогрецької мови *απο-* зберігає первинне значення віддалення, у класичний період префікс, приєднуючись до основ дієслів руху, здебільшого зберігає семантику руху зсередини, віддалення; значно рідше префікс зазнає десемантизації. У мові Нового Завіту фіксуємо появу переносних значень. Аналіз творів авторів архаїчного та класичного періодів дає змогу стверджувати, що префікс *ab-* вживався, переважно, з дієсловами руху й зберігав вихідну семантику віддалення. У пізній латині семантична функція префікса послабилась, процес його десемантизації відбувався досить активно.

Для зазначення вихідної точки віддалення при дієслівному композиті постала необхідність вживання при присудковій просторового конкретизатора – прийменника. У давньогрецькій мові при дієсловах з префіксом *απο-* прийменникові додатки переважають у творах класичного періоду та періоду койне. В класичній латині при дієслівних композитах з префіксом *ab-* з однаковою частотністю вживаються безприйменникові та прийменникові додатки. Письменники архаїчного та пізнього періоду надають перевагу прийменниковим структурам.

Ключові слова: пізня латина, дієслівні префікси, префіксальні композити, структурно-семантичні особливості, прийменникові додатки.

The article attempts to research the reflexes of the Indo-European prefix *αρο** - in Ancient Greek and Latin as well as to identify the structural and semantic features of the prefixes *απο-* / *ab-* in synchrony and diachrony. Prefixes and prepositions principally have a common origin and thus perform similar functions in the language serving as the expressions of spatial relations. In most cases, the prefixes *απο-* / *ab-* retained the semantics of the correlative prepositions. Subsequently, they expanded their meaning and began to influence the semantics of a simple verb by refining or modifying it. When the value of the prefix was substantiated neither by the connection with the corresponding preposition nor by the specificity of its morphological position, it was obscured or completely lost. The study revealed that the meaning of *απο-* / *ab-* had been changing from the early to the later period of the language history, which led to the development of figurative meanings of verbs. In some cases, the prefix weakened its semantics to such extent that the verbal composite was only a more expressive form of the simple verb. The process of desemantisation of the prefixes was especially active in the language of the New Testament and the writings of the Late Latin period.

To indicate the starting point of the distance of a verbal composite, there was a need to use the prefix spatial concretizer, namely a preposition. In Ancient Greek, prepositions used with verbs with the prefix *απο-* are predominant in the works of the Classical and the Koine periods. In Classical Latin, both prepositional and non-prepositional objects are used with verbal composites with the prefix *ab-* with the same frequency. Moreover, writers of both archaic and late periods favor prepositional structures.

Key words: Late Latin, verb prefixes, prefix composites, structural and semantic peculiarities, prepositional objects.

Сучасний стан лінгвістичних розвідок характеризується зростанням уваги мовознавців до проблем словотвору. Цей напрямок наукових досліджень має давні традиції на матеріалі різних мов. Так, питання індоєвропейської афіксації розглядали Е. Бенвеніст [1], А.О. Білецький [2] Гамкрелідзе, В'яч. Вс. Иванов [4], А. Мейє [7], О.О. Потєбня [8], І.М.Тронський [15], С.В. Семчинський [11]. Дослідженню словотвору класичних мов присвятили свої праці А. О. Добіаш [5], Р.О. Домбровський [6], М.Ф. Резнікова [9], Є.А.Реферовська [10],

М.Г. Сенів [13], М.М. Слав'ятинська [14], Є.С. Чекарева [16], Н.Д. Численко [19] та інші вчені.

Порівняльно-історичні дослідження на матеріалі індоєвропейських мов сприяють глибшому проникненню в будову мови, у функціональні особливості її одиниць. Для індоєвропейських мов, зокрема, для давньогрецької та латинської одним із найпоширеніших способів дієслівного словотвору була префіксація. Вивчення історії окремих дієслівних префіксів має свою традицію, проте на сьогоднішній день ще не здійснювався

комплексний аналіз словотвірних особливостей окремих префіксів класичних мов у зіставно-типологічному аспекті, що й зумовило актуальність дослідження.

Мета статті полягає у виявленні дериваційного потенціалу дієслів з префіксом *ἀπο-/ab-* у латинській та грецькій мовах, а також з'ясуванні специфіки функціонування префіксальних моделей у різні періоди розвитку мов.

Мета зумовлює реалізацію таких завдань: 1) провести синхронно-діахронний аналіз дієслівних префіксальних утворень шляхом зіставлення мовних даних, які належать до різних історичних періодів; 2) встановити особливості сполучуваності дієслів з префіксами *ἀπο-/ab-*; 3) здійснити структурно-семантичний аналіз дієслівних префіксальних композитів.

Матеріалом для дослідження стали префіксальні композити з префіксом *ἀπο-/ab-*, вибрані з оригінальних текстів грецьких авторів архаїчного, класичного і періоду койне та латинських авторів архаїчного, класичного та пізнього періодів.

Префікс **аро* (давньогр. *ἀπο-* (*ἀπ-*), лат. *ab-*) має значення віддалення від поверхні («виходячи від чогось») [21, с. 97] чи віддалення від точки [20, с.69]. Але у грецькому відображенні індоєвропейського **аро* у цього прийменника існує ще значення положення далеко від точки, наближеної до предмета. Воно фіксує локальний результат відносно вихідного пункту і таким чином охоплює характерні для цього прийменника уявлення про вихідний пункт і про локальний результат дії [10, с.196].

У ранній період давньогрецької мови префікс *ἀπο-* зберігає своє первинне значення «віддалення від» здебільшого при дієсловах руху: *ἡ μὲν ἄρ' ὥς εἰποῖσ' ἀπέβη γλαυκῶπις Ἀθήνη*, (Hom. Od. I, 319), *так мовивши, відійшла ясноока богиня Афіна; ὅπως κε μνηστῆρας ἀπόσσει ἐκ μεγάρου* (Hom. Od. I, 270), *Як би женихів із дому прогнати.*

У частини досліджуваних дієслів значення префіксальних композитів тотожне з семантикою безпрефіксних дієслів. Це свідчить про втрату префіксом вихідного значення: *μητέρα σὴν ἀπόπεμψον, ἄνωχθι δέ μιν γαμέεσθαι τῷ ὅτεφ' τε πατήρ κέλεται καὶ ἀνδάνει αὐτῇ* (Hom. Od. II, 113-114), *матір свою відішли і вмов, щоб одружилась з тим, на кого вкаже батько й хто подобатиметься їй.* У гомерівському епосі виступають префіксальні композити з метафоричною семантикою: *τὸν δὲ ποτὶ οἴεῖλεν ἀποψύχοντα πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς* (Hom. Od. XXIV, 347-348), *багатотраждальний богоподібний Одиссей ввіймав його неприємного (досл.: «того, що видихнув душу»).*

У всіх мовах з раннього етапу розвитку зустрічається тмесис, тобто відділення прийменникової складової частини композита від інших [22, с. 659]. Не стали винятком дієслівні композити з префіксом *ἀπο-* у Гомера: *βίτον δ' ἀπὸ πάμπαν δλέσσει* (Hom. Od. II, 48-49), *майно цілком знищить; χρήματ' ἀπαιτίζοντες, ἕως κ' ἀπὸ πάντα δοθείη* (Hom. Od. II: 78-79), *віддали майно, аж поки всього б не повернули.*

У класичний період прийменники, виступаючи в ролі префікса утворюють з дієсловом складне слово без явищ тмесису [17, с.40]. У цей період префікс *ἀπο-*, приєднуючись до основ дієслів руху, здебільшого зберігає семантику руху зсередини, віддалення: *ἐπὶ ταύτης πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἦσαν ἐκ τῶν πλησίονκωμῶν ἀποπεφευγότες* (Xen. Anab. III, 4, 9), *на ній (піраміді) було багато варварів, які втекли з найближчих сіл.* З дієсловами фізичної дії префікс має семантику відокремлення: *τῇ δ' οὖν στρατιᾷ τότε ἀπέδωκε Κύρος μισθὸν τετάρων μηνῶν* (Xen. Anab. I, 2, 12), *а війську тоді віддав Кір платню за чотири місяці.* Значно рідше префікс зазнає десемантизації: *ἦν δέ τις ἡμᾶς τῆς ὁδοῦ ἀποκωλύη, διαπολεμεῖν τούτῳ ὡς ἂν δυνώμεθα κράτιστα* (Xen. Anab. III, 3, 3), *якщо хтось перешкоджатиме нам у поході, битимемось з ним якнайжорстокіше.*

У койне попри семантику віддалення у дієслівних композитів фіксуємо появу переносних значень: *ἐξῆλθεν δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην* (N.T. Luc. 2:1), *вийшов наказ царя Августа переписати всю землю; καὶ ἀποδεξάμενος αὐτοὺς ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ* (N.T. Luc. 9, 11), *І прийнявши їх, розповідав їм про Боже Царство.*

Латинський префікс *ab-* зберігає своє первинне значення «віддалення від», що повністю збігається з семантикою *ἀπο-* у грецькій мові. Префікс характеризує рух від близької до предмета точки до віддаленої. *Ab-* вказує на вихідний пункт руху.

Вибірково проаналізувавши комедії Плавта, ми дійшли висновку, що в архаїчній латині ситуативне значення префікса *ab-* представлено не лише у поєднанні з дієсловами стану, а й з дієсловами руху, які виражають спрямовану дію: *ea dona, quae illic Amphitruoni sunt data, abstulimus* (Pl. Am., 1, 138), *ці дари, принесені Амфітріоном, ми взяли.*

Аналіз творів авторів класичного періоду дає змогу стверджувати, що префікс *ab-* вживається, переважно, з дієсловами руху й зберігає вихідну семантику віддалення: *...abire inde et fallere abiens hostem vellet* (Liv. 31:38), *... conspectu exercitus nostri agri vastari, liberi [eorum] in servitutem*

abduci, oppida expugnari... (Caes. B.G.1, 11), на очах нашого війська наші поля спустошують, їхніх дітей відводять у рабство, міста завойовують...

У пізній латині семантична функція префіксів послаблюється. Префікс *ab-* у ряді випадків лише виконував словотвірну функцію, надавав слову повнозвучнішої форми та інтенсифікував його значення: *concremavit, abducens secum pecora vel quaesumque movere potuit* (G.T.H.F. 7, 47), він спалив, відвівши з собою худобу і все, що зміг нести; *donec abscondatur in abscondito vultus tui* (August. Confess. 13, 8), доки не сховається в тайні Твого обличчя.

У цей період композити з префіксом *ab-* найкраще зберігають своє значення при дієсловах руху. Від префікса залежить уточнення положення вихідного пункту руху: *spectavit, clamavit, exarsit, abstulit inde secum insaniam* (August. Confess. 6, 8), Він подивився, закричав, запалився, виніс звідси з собою безумство. У творах пізньої латини префікс *ab-* також може мати значення перевищення: *hortus est gratissimus habens aquam optimam abundantem ...* (Peregr. Aether. 4, 34), ...є прекрасний сад, що має достатньо найкращої води.

Незважаючи на поживлення конкретного значення префіксів, характерне для пізньої латини, — стверджує Є.А.Реферовська [10, с.54], — розвиток дієслів в сторону появи у них переносних значень продовжувався. Не залишались осторонь цього процесу й дієслова з префіксом *ab-*. Доволі часто зустрічаємо композити, вжиті у переносному значенні. При цьому семантика дієслів, складених з *ab-* змінилась, вони позбавлені значення віддалення: *Vere enim ita misteria omnia absolvent...* (Peregr. Aether. 47,73) *Ta istinno rozkrivajoutь tak vsi tajni...; desideraris, ut erubescam de me et abiciam te atque eligam te* (August. Confess. 10,2), *Ти бажаєш, щоб я червонів за себе і відкинув себе (=став смиренним духом) і обрав тебе...*

Для вираження просторових відносин як грецькій, так і латинській мовам властиве використання префіксальних дієслів з прийменниковою конструкцією чи без неї. На думку дослідників [3, с.16; 16, с.9], префіксально-прийменникова кореляція найбільш чітко виявляється в конструкціях з дієсловами руху або з дієсловами конкретної фізичної дії за наявності відтінків динамічного значення, де префікс і прийменник зберігають реальну просторову семантику.

У ранній період грецької мови композити з префіксом *απο-* поєднуються з іменниками й рідко — з прийменниковими конструкціями. Відсутність при дієслові прийменниково-відмінкової форми зазвичай компенсується контекстом [3, с.16].

Так, композити супроводжуються додатками в акузативі: *νῆα δ' ἀνώγει ἄστυδ' ἀποπλείειν* (Hom. Od. XVI, 330-331), *звелів, щоб корабель відплив у місто*. Проте неодноразово напрям руху конкретизується прийменниковою конструкцією: *ἐβδομάτῃ δ' ἀναβάντες ἀπὸ Κρήτης εὐρείης ἐπλέομεν...* (Hom. Od. XIV, 252-253), *на сьомий день ми, вирушивши з широкого Криту, легко попливли...*

У творах класичного періоду фіксуємо поодинокі конструкції з префіксальних дієслів та прийменникових зворотів. Це свідчить про те, що функціональна активність префікса *απο-* у цей період досить висока, префікс зберігає вихідне значення: *ἀλλ' ὁμῶς ὁ Κλέαρχος οὐκ ἤθελεν ἀποσπάσαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τὸ δεξιὸν κέρασ* (Xen. Anab. I.8.13), *але Клеарх не хотів відривати правий фланг від річки*.

У період койне префіксально-прийменникова кореляція, — зазначає Чекарева Є.С. [18, с.365], — стала основним способом передачі просторових відносин. Сполучення префіксальних дієслів з прийменниковими конструкціями є досить частотними: *καὶ ἀπολαβόμενος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὄχλου κατ' ἰδίαν ἔβαλεν τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ...* (N.T. Marc. 7,33), *І взявши його від народу, вклав пальці Свої у його вуха...* Вживання прийменникових конструкцій при префіксальних композитах Чекарева Є.С. [17, с.42], пояснює тим, що самотійно, без допомоги з боку прийменниково-відмінкової конструкції, префікси не здатні точно виразити потрібний тип відношень між об'єктами в просторі, при композитах саме прийменник виконував основну роботу з конкретизації різноманітних відношень у будь-якій сфері.

В архаїчній латині при префіксальних композитах з семантикою руху нерідко зустрічаємо прийменникові додатки. Й.М. Тронський зауважує, що у латинській мові архаїчного періоду (зокрема, у комедіях Плавта) помітне прагнення поставити керування за допомогою прийменників поряд із безприйменниковим..., причому в обох випадках експресивна сила на боці прийменникового звороту [15, с. 206]. Так, у Плавта переважає тенденція до повторення прийменником префікса: *salvam ut aulam abs te auferam* (Plaut. Aulul. 4:7), *щоб я врятував горицук завдяки тобі; sese ab simia capram abduxisse, et coepit inridere me* (Plaut. Merc. 2:25-26), *він відвів козу від мавпи і почав насміхатися з мене*.

У проаналізованих творах авторів класичного періоду частотність вживання безприйменникових та прийменникових додатків при композитах приблизно однакова. Виступаючи у безприйменникових конструкціях, дієслівний префікс

визначає просторові орієнтири, а основним реалізатором просторових відношень стає контекст: *...atque... multorum dierum opere exceptum novo alveo avertit* (Liv. 41,11), *він багатоденною працею повернув потік у нове русло; Quae quidem res Caesari non minorem quam ipsa victoria voluptatem attulit* (Caes. B. G. 1,53), *ця справа принесла Цезарю не менше задоволення, ніж сама перемога*. Вживання безприйменникових конструкцій при дієслівних композитах можемо поснити тим, що у класичний період семантичні можливості дієслівних префіксів дієслів були досить вагомими.

Нерідко у класичній латині композити з префіксом *ab-* вступали у дистрибутивний зв'язок з прийменниково-іменниковою формою. Заміну відмінкових форм прийменниковими конструкціями М. Г. Сенів [13, с. 39] пояснює тим, що прийменники виявлялись, як правило, однозначнішими, а значить чіткіше та адекватніше передавали думки. Так, в авторів класичного періоду префіксальні дієслова з семантикою віддалення виступають, здебільшого, у прийменниковій конструкції з *ab*: *Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt* (Caes. B.G. I, 1, 3). *З-поміж них усіх найхоробріші – бельги тому, що вони є найвіддаленішими від матеріальної та духовної культури провінції; avertit ab eis curis senatum Etruriae...* (Liv. 10, 21), *відвернув від цих турбот сенат Етрурії...*

Письменники пізнього періоду надають перевагу прийменниковим структурам. Аналіз мовного матеріалу свідчить, що здатність до префіксально-прийменникової кореляції мають як дієслова, що позначають стан, інтелектуальну діяльність, психічні процеси, так і дієслова зі значенням активних фізичних дій, причому вживання дієслів руху переважає. Так, композити з префіксом *ab-*, який виявляє тенденцію до затемнення конкретних значень, підкріплюються відмінковими формами з прийменником *ab*: *Ne, quaeso, Domine, auferas misericordiam tuam a me* (G.T.H.F. VII,1) *Прошу, Господи, не забирай милості своєї від мене; mater ob metum mortis a se abiecit et perdere voluit* (G.T.H.F. V,22), *мати через страх смерті хотіла віддалити його від себе і знищити*.

Іноді просторова семантика префікса реалізується в сполученнях з прийменниками *ad*, *in*, які мають протилежні з префіксом значення: *ab-* – віддалення, а прийменниковий компонент актуалізує семантику наближення, руху всередину: *... qui eos ...in Babiloniam abduxit* (Peregr. Aether. I, 15), *який привів їх у Вавилонію...; Ad quam cum abissent, coepit Ingundis praedicare viro suo*

(G.T.H.F. V,38), *Ингунда, коли до цього міста прибула, почала заявляти своєму чоловікові...* Проте найчастіше при додатках дієслів з семантикою віддалення переважає вживання прийменника *de*. Є.А. Реферовська пояснює цей процес тим, що збліднення значень префіксів не дозволяло поєднувати ці дієслова з додатками, які вводяться прийменниками конкретного значення. Тому у цьому випадку прийменник *de* отримав перевагу над *ab* і *ex* [10, с.65]. Зауважимо, що при додатках композитів з *ab*, вжитих у переносному значенні, найчастіше зустрічається прийменник *de*, який витісняє *ex*, а також *ab*: *... et sic de potestate nostra fuisset ablata haec anima* (G.T.H.F. VI,29), *... так що ця душа вийшла б з-під нашої влади*.

Значно рідше у творах пізньої латини дієслова з префіксом *ab-* конкретизують своє значення шляхом вживання відмінкових додатків без прийменника. Тоді вони поєднуються з певними лексичними маркерами, зокрема, іменниками/займенниками в акузативі: *Abhorret cibum potumque et mortem iam sibi proximam praestolatur* (G.T.H.F. V,5), *відчув відразу доїжі та ниття і став очікувати для себе близької смерті*; чи прислівником, який визначає вихідну точку: *et abstulimus inde onera ingentia* (August. Confess. 2, 4), *і виносили звідти величезний вантаж*. У цих випадках вихідний пункт руху вказує лише префікс.

Отже, синхронно-діахронний аналіз дієслівних префіксальних утворень, який дав змогу зіставити мовний матеріал різних історичних періодів дав змогу виявити специфіку функціонування префіксальних моделей у різні періоди розвитку мов. Індоевропейський префікс *ǵlo-*, відновлений у грецькій та латинській мовах зберіг вихідні локальні значення. Дієслівні композити як у грецькій, так і латинській мовах найкраще зберегли свою семантику при дієсловах руху. Окрім локальних значень у префікса *ǵlo-/ab-* почали з'являтися нові. При цьому втрачалось значення префікса та вказівка на конкретне місцезнаходження вихідного пункту дії. Це призвело до розвитку переносних значень дієслів. У деяких випадках префікс *ǵlo-/ab-* настільки послабив свою семантику, що дієслівний композит виступав лише насиченішою формою простого дієслова. Особливо активним процес десемантизації префіксів виявився у мові Нового Завіту і творах пізньої латини.

Послаблення префіксальних значень призвело до вживання при присудковій певного просторового конкретизатора – прийменника. Дослідження функціонування префіксальних композитів грецької мови засвідчило, що

у різні періоди вони вживались як самостійно, так і в поєднанні з прийменниковою конструкцією. У класичний та період койне при дієсловах з префіксом *ἀπο-* переважають конструкції з прийменниковими додатками.

Аналіз творів ранньої, класичної та пізньої латини засвідчив, що автори класичного періоду при дієслівних композитах з однаковою частотністю вживають безприйменникові та прийменникові додатки. Письменники архаїчного та піз-

нього періоду надають перевагу прийменниковим структурам.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні та зіставному аналізі валентних особливостей дієслів з префіксом *ἀπο-* у грецькій мові раннього, класичного та періоду койне і аб- в архаїчній, класичній та пізній латині. Крім цього, предметом окремого дослідження можуть стати структура та семантика дієслівних композитів з іншими префіксами на матеріалі класичних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бенвенист Э. Логические основы системы предлогов в латинском языке. Общая лингвистика. Москва, 1974. С. 148-156.
2. Білецький А.О. Про питання порівняльно- історичної граматики індоевропейських мов. *Мовознавство*. 1952. № 10.
3. Войцеховская В.Г. Приглагольное управление в современном украинском литературном языке: Сочетания с префиксально-предложной корреляцией : автореф. дисс...канд. филол. наук: 661. Киев, 1969. 20 с.
4. Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Тбилиси, 1984. Т. 1. 428 с., Т. 2. 867 с.
5. Добиаш, А.В. Опыт синтаксисологии частей речи и их форм на почве греческого языка. Прага : Типография Др. Эд. Грегга, 1897. 564 с.
6. Домбровский Р.О. Суффиксы субъективной оценки в поздней латыни : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Тбилиси, 1982. 25 с.
7. Мейе А.М. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков / пер. Д. Кудрявского, перераб. и доп. по 7-му франц. изд. А. С. Сухотиным; под ред. и с прим. Р. Шор. Москва-Ленинград, 1938. 506 с.
8. Потенба А.А. Из записок по русской грамматике. Москва : Просвещение, 1968. Т. 3. 551с.
9. Резникова М.Ф. *do* и *facio*, *eo* и *fio* в сложных глаголах, лексически противопоставленных по залоговым значениям: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Киев, 1963. 25 с.
10. Реферовская Е.А. Развитие предложных дополнений при приставочных глаголах удаления в латинском языке позднего периода. Москва, Ленинград, 1964. 116 с.
11. Семчинський, С.В. Вступ до порівняльно-історичного мовознавства (на матеріалі індоевропейських мов) : навч. посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2001. 174 с.
12. Сенів М.Г. Формування аналітичних прислівникових прийменників у пізній латинській мові. *Семантика і функції граматичних структур*. Київ, 1991. С.115-125.
13. Сенів М.Г. Функціонально-семантичний аналіз системи просторових і часових відношень (на матеріалі латинської мови) : монографія. Донецьк : Донеччина, 1997. 288 с.
14. Славянская М.Н. О лексической и грамматической функциях глагольной префиксации в гомеровском языке. *Античность и современность*. Москва : «Наука», 1972. с. 51-57.
15. Тронский И.М. Очерки из истории латинского языка. Москва : Изд-во АН СССР, 1953. 272 с.
16. Чекарева Є.С. Прийменникові конструкції просторової семантики у грецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14 – Класичні мови. Окремі індоевропейські мови. Донецьк, 2004. 20 с.
17. Чекарева Є.С. Функціонально-семантичний аналіз конструкцій із прийменниками та префіксальними дієсловами у грецькій мові. *Іноземна філологія. Український науковий збірник*. Львів, 2010. Вип. 122. С. 39-43.
18. Чекарева Є.С. Становлення і розвиток системи префіксальних дієслів у грецькій мові. *Studia linguistica*. Київ, 2009. с. 363-369.
19. Численко Н.Д. Глагольная префиксация в архаической латыни (семантический аспект) : дис ... канд. филол. наук. Ленинград, 1972. 20 с.
20. Boisacq É. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Heidelberg : Carl Winter; Paris : Klincksieck, 1916. 1123 p.
21. Chantraine P. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots. Paris : Klincksieck, 1970. 1368 p.
22. Lindsay W. M. Die Lateinische Sprache in Sprachgeschichtlicher Darstellung. Leipzig, 1897. 747 S.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

1. August. Confess. – Aurelius Augustinus: Confessiones / übersetzt, herausgegeben und kommentiert von Kurt Flasch und Burkhard Mojsisch. Mit einer Einleitung von Kurt Flasch. Stuttgart : Reclam, 2009. 810 S.

2. Caes. B.G. – Belli Gallici / G. J. Caesaris. Lipsiae : In aedibus B.G.Teubneri. Lib. 7: Cum A.Hirti libro octavo : in usum scholarum / recogn. B. Dinter. 1890. XVI. 253p.
3. G.T.H.F. – Gregorii Turonensis Opera / ed. W.Arndt et Br. Krusch. 2 v. in 1. Hannoverae, 1855.
4. Hom. Od. – Homer. Carmina / ex recensione Guileimi Dindorfii ; 3 ed. corr. Lipsiae : Teubner, 1852. Vol. I – Iliadis; Vol. II – Odysseae.
5. Liv. – Titi Livii. Ab urbe condita. / cur. G. Weisenborn, M. Müller. Lipsiae : In aedibus B.G.Teubneri, 1891. 405 p.
6. N.T. (Luc., Marc.) – The Greek New Testament / edited by Kurt Alland, Matthew Black, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, and Allen Wicgren ; Forth Revised Edition. Deutsche Bibelgesellschaft, 1994. 918 p.
7. Peregr. Aether. – Silviae vel potius Aetheriae Peregrinatio ad loca sancta / Hrsg. v. H. Haeraeus. Heidelberg, 1908. 51 p.
8. Plaut. (Aulul., Bacch., Merc.) – T. Macci Plauti Comoediae / Ed. W. M. Lindsay. Oxolinii: E. Typographeo Clarendoniano, 1955-1956. Vol. I. – 533 p., Vol. 2. – 594p.
9. Xen. Anab. – Xenophontis. Hist. Anabasis / recensuit Arnoldus Hug. Leipzig : Teubner, 1883. 224 p.

УДК 811.161.2'27

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.20>

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ДЕМІНУТИВІВ У СУЧАСНИХ ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ

SPECIFICS OF THE USE OF DIMINUTIVE FORMS IN THE MODERN CHILDREN'S LITERATURE

Самойленко В.В.,

orcid.org/0000-0002-7438-1294

асистент кафедри української мови

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

У статті проаналізовано особливості вживання демінутивної лексики в сучасних творах для дітей. Досліджено особливості їхньої словотвірної структури, демінутиви класифіковано за функційними особливостями та твірними основами. Зауважимо, що демінутивні суфікси можуть змінювати зміст лексеми як на мейоративне (позитивне), так і на пейоративне (негативне) значення, або не створювати оцінного значення загалом. У літературі для дітей пейоративи майже не представлені з огляду на їхні провідні функції, проте демінутивні суфікси можуть надавати слову мейоративного чи пестливого значення, мати лише значення зменшення денотата. Автори текстів для творення демінутивів використовують питомі українські форманти, зокрема відіменникові: -ка-, -ок-, -ик-, -очк-, -ечк-, -ець-; відприкметникові: -ісіньк-, -еньк-; відприслівникові: -ісіньк-, утворюючи лексеми на позначення не лише маленьких істот, але й для вираження абсолютності відтворюваної ознаки, відтінку пестливості тощо. Зокрема натрапляємо на поодинокі явища історичної спеціалізації значення.

Спостерігаємо, що в сучасних творах для дітей загальна тенденція переважності відіменникових та відприкметникових одиниць і тенденція мінімального вияву вигуківих одиниць зберігається. Також відсутні віддієслівні та відзайменникові деривати. Виявлено залежність семантики демінутивного суфікса від використаного деривата. Іменникові деривати здебільшого мають значення зменшеності, а прикметникові – значення пестливості.

Основним засобом створення синтетичних лексем у творі є суфіксація, проте подекуди маємо приклади префіксально-суфіксального словотворення. Основною функцією використання демінутивів є привернення уваги читача до текстового складника творів. Іншою важливою функцією використання демінутивів є передавання бажаного ставлення реципієнта до персонажа.

Специфічною рисою літератури для дітей постає також надання демінутивним й аугменативним лексемам нарративної ролі для окреслення мовного портрету того чи того героя твору.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в аналізі засобів використання афіксів для творення демінутивних мовних одиниць у сучасній українській мові та подальшу кодифікацію вживання таких лексем; дослідження всіх функціональних виявів демінутивної лексики.

Ключові слова: словотвір, демінутиви, аугменативи, формант, дериват, твори для дітей.

The article deals with features of using diminutive lexis in modern works for children. The features of their word-forming structure are analyzed, diminutive forms are classified by functional features and forming bases. We suggest that the denominative suffixes can change the meaning of the lexeme to a meyorative (positive) or a pejorative (negative) value, or not to create a value in general. Pejoratives are almost not represented in the literature for children considering their leading functions, but the suffixes may give the word meyorative or hypocoristic meaning, having only the meaning of diminutive the denotation. Authors of texts use specific Ukrainian formants to create deminitives, in particular with